

TERMÍN: 05.08.2022

xx32355xx
Recenzia C
Daniel Gerbery
Daniel.Gerbery@ivpr.gov.sk

Prosím nezasahujte do tejto tabuľky

RECENZENT/KA (meno a priezvisko, pozícia, inštitúcia): **Daniel Gerbery**NÁZOV MATERIÁLU: **Ako zabezpečiť každému dieťaťu čo najlepší štart?**TYP VÝSTUPU*[1]: **analýza**

(pri spoločných výstupoch uviesť aj typy individuálnych vkladov):

ANALYTICKÝ ÚTVAR, REZORT: **Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR - Inštitút sociálnej politiky**AUTORI/KY: **Katarína Gajdošová**

SPOLUAUTORI/KY: - ; - ; - ; -

RECENZNÝ FORMÁT*[2]: **2****PRIPOMIENKY:**

P.č.	Pripomienka sa vzťahuje k (strana, odsek):	Text pripomienky*[3]	Odôvodnenie pripomienky	Vysporiadanie sa s pripomienkou*[4]
.	Všeobecná	Predloženú štúdiu treba privítať, nakoľko posúva tému starostlivosti a vzdelávania o deti do troch rokov vpred, a to systematizáciou existujúcich zistení, ako aj analýzou údajov o Slovensku. Na nasledujúcich riadkoch budú uvedené viaceré reflexie, komentáre a odporúčania		

		týkajúce sa jednotlivých častí textu ako i textu ako celku.	
1	Úvod	Úvod“ má skôr charakter zhrnutia (summary), keďže ide o prehľad hlavných argumentov (bez citácií). Podtrhuje to aj prítomnosť odporúčaní. Úvod by však mal skôr poskytnúť všeobecnú charakteristiku problematiky, motiváciu a predstaviť štruktúru práce.	pripomienka bola akceptovaná Text má v novej verzii zhrnutie aj samostatný úvod s uvedením cieľu a štruktúry textu.
2	Úvod	Dávame na zváženie zaradiť medzi odporúčania aj týkajúce: a) zlepšenia dostupnosti dát, ich kvality a procesov monitorovania v danej oblasti; b) otázky podpory mixu/diverzity detí navštevujúcich zariadenia starostlivosti z hľadiska ich socioekonomického či etnického backgroundu (prípadne k tomu aj doplniť štúdiu o relevantné zdroje). Aby pri silnej podpore zariadení pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorá má nesporne pozitívne efekty, nevznikali segregované inštitúcie („inštitúcie pre chudobných“).	pripomienka bola akceptovaná Pridané medzi odporúčania.
3	s. 4-5	Odporúčali by sme detailnejšie priblížiť kontúry rodičovského príspevku na strane 4-5, aby bolo aj neinformovaným čitateľom zrejmé, že ho možno poberať aj vtedy, ak dieťa navštevuje MŠ.	pripomienka bola akceptovaná Doplnené v texte: „Medzi pracujúcimi rodičmi v súčasnosti viac využívaný rodičovský

				príspevok je možné poberať aj popri zamestnaní <i>nezávisle od toho, či dieťa navštevuje zariadenie formálnej starostlivosti.</i> “
4	s. 9	Treba oceniť historický výklad (strana 9). Škoda, že zostali nevyužitú poznatky z knihy, ktorú autorka cituje (Hašková a kol.: Boření mýtu...), týkajúce sa toho, ako boli nastavované kritériá rodinnej politiky a ako sa v našom kultúrnom kontexte objavila magická hranica troch rokov.		pripomienka bola akceptovaná Text doplnený: „Autor vidí príčinu v inštitucionálnom vývine v minulosti, teda najmä v rozdelení agendy jaslí a škôlok v rámci rakúsko-uhorskej administratívy, poprevratovom zaradení jaslí do kompetencie ministerstva zdravotníctva v krajinách východoeurópskeho bloku a postupnom predlžovaní ďalšej materskej dovolenky (predchodca rodičovskej dovolenky) až na tri roky v 80. rokoch minulého storočia.“
5	s. 9	Na strane 9 sa uvádza nasledovné tvrdenie (zvýraznené autorom recenzie): “ <u>Deti pochádzajúce z rodín s nízkym socioekonomickým statusom majú v dôsledku málo podnetného prostredia v ranom detstve oproti svojim rovesníkom merateľne slabšiu pracovnú pamäť i odlišnú štruktúru a fungovanie príslušných častí</u>		pripomienka bola akceptovaná Text upravený (str.12): „Nedostatočne podnetné prostredie, nedostatok rodičovských kompetencií či chronický stres v dôsledku generačnej

mozgu, čo sa neskôr negatívne prejaví na ich úspechu v školskom prostredí.”

Len upozorňujeme, že málo podnetné prostredie nemusí byť (a ani nie je) systémovou charakteristikou chudobných rodín. Autorka to ani netvrdí, ale formulácia daného odseku ide týmto smerom. Dávame na zvážanie to preformulovať v duchu poznámky pod čiarou č. 10.

chudoby môžu na dieťati zanechať trvalé stopy. Deti pochádzajúce z rodín s nízkym socioekonomickým statusom majú v dôsledku vyššieho výskytu nepriaznivého prostredia v ranom detstve oproti svojim rovesníkom v priemere odlišnú štruktúru a aktivitu určitých oblastí mozgu detekovateľnú zobrazovacími metódami, čo sa neskôr negatívne prejaví na ich kognitívnych funkciách, úspechu v školskom prostredí, psychickom a fyzickom zdraví (Kweon et al., 2022; Rakesh & Whittle, 2021; Rosen et al., 2018; Finn et al., 2017). Zistenia neurovied v oblasti neuronálnych korelátov socioekonomického statusu je vzhľadom na možné etické riziká potrebné interpretovať

				<p>s opatrnosťou. Myšlienka, že život v chudobe môže mať okrem behaviorálnych i fyzické dopady na človeka podčiarkuje vážnosť negatívnych dopadov chudoby na rozvoj potenciálu detí a dôležitosť preventívnych opatrení (Farah, M. J., 2018). Odlíšnosti v neuroanatomickej štruktúre mozgu a vo vzorcoch aktivácie jednotlivých oblastí navyše nie sú nemenné a vďaka neuroplasticite ich je možné pozitívne ovplyvniť práve intervenciami v oblasti vzdelávania a opatreniami na zmiernenie chudoby (Weissman et al., 2021; Noble et al., 2021; Mackey et al., 2015).“</p>
6		<p>K nerovnostiam vo vzdelávaní – medzi všeobecnou populáciou a deťmi z rodín poberajúcich dávku v hmotnej núdzi, umocnených pandémiou COVID</p>		<p>pripomienka bola akceptovaná Text bol preformulovaný:</p>

		<p>a dištančným vzdelávaním, odporúčame aktuálne zistenia z kapitoly M. Fica (2022): „Dôsledky dištančného vzdelávania na úspešnosť žiakov základných škôl a gymnázií.“</p>		<p>Pridaná informácia a odkaz na literatúru: „Pandémia COVID19 ešte viac zvýraznila rozdiely medzi deťmi pochádzajúcimi z rôzneho sociálneho prostredia, deti zo sociálne znevýhodneného prostredia mali vo výrazne menšej miere prístup k online vzdelávaniu a ťažšie sa na neho adaptovali (Fico, 2022).“</p>
7	s. 14	<p>Na strane 14 sa uvádza nasledujúce tvrdenie: „Deti, ktoré navštevovali materskú školu dosahujú neskôr lepšie výsledky v testovaní PISA. Rozdiely sú merateľné aj niekoľko rokov po nástupe do školy, dokonca aj u 15 ročných žiakov sú ešte stále badateľné výrazné rozdiely medzi tými, ktorí nenavštevovali materskú školu a tými, ktorí ju navštevovali. V prípade Slovenska je rozhodujúce stráviť v MŠ aspoň 3 roky pred nástupom do školy, prínos pobytu dlhší než 3 roky sa už neprejavuje v takej veľkej miere. Rozdiel však je do veľkej miery spôsobený najmä skutočnosťou, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré neskôr dosahujú horšie výsledky v testovaní navštevujú predškolské zariadenia vo výrazne menšej miere, nemožno ich preto jednoznačne interpretovať ako efekt pobytu v materskej škole.“</p>		<p>pripomienka bola akceptovaná</p> <p>„V prípade Slovenska je rozhodujúce stráviť v MŠ aspoň 3 roky pred nástupom do školy, pobyt dlhší než 3 roky sa už neprejavuje v takej veľkej miere. Rozdiel však je do veľkej miery spôsobený najmä skutočnosťou, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré neskôr dosahujú horšie výsledky v testovaní navštevujú predškolské zariadenia vo výrazne menšej miere, nemožno ich preto jednoznačne interpretovať ako efekt pobytu v materskej škole.“</p>

		<p>Autorka na záver správne upozornila na nevyhnutnosť byť opatrný pri interpretácii uvedených zistení. Ale spôsob ich formulácie („prínos pobytu“) aj tak zvädza k tomu, aby boli uvedené rozdiely vo výsledkoch PISA testov interpretované ako prínosy pobytu v MŠ. Dávame na zváženie preformulovať vybrané časti daného odseku.</p>	<p>V definitívnej verzii textu bola daná pasáž vynechaná.</p>
8	3. kapitola	<p>Kapitola 3 má mierne nejasný status. Kombinujú sa v nej viaceré úrovne analýzy. Obsahuje podkapitoly venované výhradne predstaveniu vybraných zistení zo zahraničných štúdií, ako aj podkapitoly prinášajúce dáta o Slovensku. Vyznieva to trochu nevyrovnané a vzniká tak otázka, čo je vlastne cieľom kapitoly ako celku.</p>	<p>pripomienka bola akceptovaná Štruktúra textu bola zmenená.</p>
9	s. 21	<p>Na strane 21 autorka predstavuje zistenia výskumov týkajúce sa hladiny kortizolu, vplyvu na IQ a pod. Oceňujeme snahu vystužiť argumentáciu v prospech služieb pre najmenejšie deti aj z tejto strany, ale dávame na zváženie, či je to vhodná stratégia. Jednak počet citovaných výskumov (aj meta-analýz) je nižší a jednak je otázne, či ide o vhodnú argumentáciu. Samotný koncept IQ nie je bez komplikácií a kontroverzií, používať ho v tejto súvislosti preto nemusí nutne znamenať posilnenie argumentácie. Čo sa</p>	<p>pripomienka bola čiastočne akceptovaná Do prílohy bol doplnený prehľad výskumov, ktoré skúmali efekt nerodičovskej starostlivosti na deti. IQ bol jedným z používaných indikátorov kognitívneho vývinu. Zo zhrnutia bola odstránená zmienka výskumoch v spojitosti</p>

		týka stresu a hladín kortizolu, tu je otázka, ako takéto biologické premenné a ich meranie prípadne variuje naprieč populáciami. Zároveň, otázku stresu možno predsa riešiť dôrazom na dobrovoľnosť a vysokú kvalitu služieb, podporených silnou interakciou s rodinou.		s hladinou kortizolu, bola však ponechaná v hlavnom texte.
10	4. kapitola	Kapitola 4 je príliš krátka oproti ostatným kapitolám štúdie a obsahuje v podstate detaily ohľadne veľmi obmedzeného počtu krajín (Fínsko, Švédsko). Dávame na zváženie rozšíriť kapitolu o krátke info o systémoch napríklad v Nemecku, Rakúsku a Belgicku.		pripomienka bola akceptovaná Boli pridané boxy s informáciami o ďalších krajinách.
11	s. 33	Na strane 33 sa uvádza výraz „ideálne typy žien“. Ide o nesprávnu formuláciu. Hakim písala o ideálnych typoch <u>preferencií žien</u> (nie žien). Zároveň odporúčame do poznámky pod čiaru uviesť, čo v sociálnych vedách znamená „ideálny typ“ (Hakim ho požíva vo Weberovskom význame).		pripomienka bola akceptovaná Informácie boli opravené a doplnené. Text bol presunutý do poznámky pod čiarou.
12	Podkapitola 5.3	Podkapitola 5.3 – konkrétne jej časť ohľadne kultúrnych predpokladov využívania služieb pre najmenšie deti – asi vzbudzuje najsilnejšie výhrady. Zo sociologického hľadiska ide o pod-dimenzované spracovanie, keďže v súčasnosti existujú		pripomienka bola akceptovaná Podkapitola (teraz 3.2) bola prepracovaná, vrátane doplnenia kritiky Hakimovej teórie a alternatívnych prístupov. Pre

		<p>komplexnejšie štúdie zaoberajúce sa týmto fenoménom. Hakimovej teória je dôležitou súčasťou diskusie, ale existuje k nej kritika, ako aj existujú aj iné prístupy. Rozumieme, že predložená štúdia nemá za cieľ ísť do detailov tejto „bočnej“ témy, ale ak sa tam má objaviť, mala by byť spracovaná reprezentatívnejšie.</p>		<p>nedostatok priestoru však nebolo možné ísť v danej problematike do väčšej hĺbky.</p>
13	s. 37	<p>V závere na strane 37 sa objavuje argument o dôležitej úlohe neziskových organizácií. V texte sa však táto téma spomínala len veľmi okrajovo (poznámky pod čiarou týkajúce sa projektu Omama, napríklad). Tento argument sa tam teda objavuje nečakane a vyznieva nepodložené. A to najmä vo vzťahu k tomu, akú zodpovednosť má mať štát a ako s ňou má narábať.</p>		<p>pripomienka bola čiastočne akceptovaná Príslušný odsek preformulovaný tak, aby akcentoval dôležitosť financovania z verejných zdrojov: „V Slovenskom kontexte by aktérmi s potenciálom úspechu v získavaní dôvery cieľovej skupiny a poskytovaní kvalitných vzdelávacích programov mohli byť neziskové organizácie dlhodobo sa venujúce tejto problematike. Nevyhnutným predpokladom rozšírenia ich činnosti smerom k ranému vzdelávaniu je však udržateľné dlhodobé financovanie z verejných zdrojov.“</p>

14	Všeobecná	Štúdia by mala prejsť ešte jazykovou korektúrou. Obsahuje anglicizmy idúce za hranu už bežne používaných výrazov (strana 27 – MPSVR „adresovalo“ situáciu). Edičnú pozornosť by sme odporučili aj smerom k obsahu s cieľom „vyčistiť“ text, keďže niektoré argumenty sa opakujú viackrát a strácajú funkčnosť (napríklad to, čo je zhrnuté v podkapitole „Investovať do detí sa oplatí“).	pripomienka bola čiastočne akceptovaná Profesionálnu jazykovú korektúru žiaľ nemáme k dispozícii. Výraz „adresovalo“ bol odstránený, text bol opätovne skontrolovaný a vyčistený.
----	-----------	---	---

CELKOVÉ HODNOTENIE (recenzent/ka vyplní túto časť po vysporiadaní sa s pripomienkami analytickou jednotkou):

Súhlasím so zapracovaním pripomienok.

[1] Výber medzi: 1. analýza (komplexný analytický materiál s návrhmi konkrétnych systémových opatrení); 2. komentár (rozsahovo menší analytický materiál venujúci sa konkrétnemu čiastkovému problému); 3. manuál (metodické usmernenie vyplývajúce z potreby zjednotenia procesov a postupov v konkrétnej oblasti).

[2] Formát 1 pre komentár/manuál (2 recenzenti bez povinného odborného workshopu); Formát 2 pre analýzu (3 recenzenti a povinný odborný workshop).

[3] Do tabuľky značiť pripomienky zásadného metodologického a obsahového charakteru (nie štylistické či gramatické opravy).

[4] Vyplní analytická jednotka: pripomienka bola akceptovaná / pripomienka nebola akceptovaná a zdôvodnenie / pripomienka bola čiastočne akceptovaná a zdôvodnenie.